

**Світлій пам'яті
українського лінгвіста
П.Д. Тимошенка
присвячуємо**

*В.А. Передрієнко, канд. філол. наук
Н.П. Маліневська, асист.*

**НАУКОВА СПАДЩИНА
ПЕТРА ДМИТРОВИЧА ТИМОШЕНКА**

Наукова діяльність Петра Дмитровича Тимошенка (1920-1984) – українського мовознавця, педагога, доцента кафедри історії української мови в Київському університеті імені Тараса Шевченка – охоплює понад третину століття. Розвідки, що започатковують цю діяльність, з'являються 1951 р.; триває вона аж до 1984 р., практично до останніх днів життя.

Діапазон наукових зацікавлень дослідника широкий: історична фонологія і морфонологія української мови, історична граматики, історична й описова лексикологія, історія української літературної мови, проблеми мовної норми, контакти української мови з іншими слов'янськими, українська мова в дослідженнях та оцінках видатних учених-славістів, історія українського мовознавства та ін.

Автор починає свою наукову діяльність із вивчення проблем історичної фонології та морфонології (у поданому нижче списку – праці №№ 3, 6); зокрема, він розглядає фонологічні та морфонологічні явища на межі слів. певним підсумком студій молодого вченого стало написання та захист 1953 р. кандидатської дисертації "Фонетичні явища на межі слів в українській мові" (8). Цей напрямок відбитий і в ряді наступних праць (9, 23, 33, 34, 54, 57).

Паралельно П.Д.Тимошенко звертає значну увагу на історичну граматику української мови, зокрема морфологію. Важливо підкреслити, що особливістю його пошуку є аналіз явищ, які виникають на межі різних мовних рівнів: морфології та ономастики (37; 58), морфології і синтаксису (45). Він досліджує особливості використання форм різних частин мови в поезії (46), явища морфологічної омонімії (51), форми давального відмінка (90)

тощо. Ним ґрунтовно схарактеризовано проблеми морфології і синтаксису староукраїнських грамот ХІУ-ХУ ст. та описів замків другої половини ХУІ ст. (45, 79).

Автор виявляє оригінальне і ґрунтовне бачення проблем історичної лексикології української мови ХУІІ ст. (94, 95), а також лексикології нової літературної мови ХІХ ст. (36), починаючи зі словника, доданого до "Енеїди" І.Котляревського (81), і завершуючи термінологією сучасної мови (29, 30, 31).

Одним із центральних напрямків у науковій роботі П.Д.Тимошенка, якщо не основним, була історія української літературної мови. Про це свідчить добре продумана і кваліфіковано впорядкована "Хрестоматія матеріалів з історії української літературної мови" (25), опублікована у двох частинах 1959-1961 рр.; це видання й досі надійно служить студентам і викладачам вузів. Деякі загальні погляди на історію української літературної мови П.Д.Тимошенко викладає у статті, присвяченій А.Ю.Кримському (87), у ряді ґрунтовних рецензій (24, 26). Виявилось правильним його бачення проблем періодизації історії української мови (18), про що свідчить тогочасна наукова дискусія. Він торкається питання діалектної основи української літературної мови (53), ґрунтовно розглядає становлення норм літературної мови ХІХ ст. (56, 66) і ХХ ст. (48, 60, 62).

П.Д.Тимошенко, звертаючись до староукраїнських пам'яток, характеризує їх як історик не тільки внутрішньої системи, а й літературної форми існування мови (45, 59, 79). У центрі його уваги перебуває українська літературна мова ХІХ-ХХ ст., зокрема закономірності нормування в галузях фонетики і граматики (67, 68, 75), розвиток лексичного складу (15) та ін.

Особливу увагу дослідник звертає на мову творів Т.Г.Шевченка, якій присвячено цілий ряд праць (32, 38, 49, 52, 73, 76, 93, 96); положення, викладені в них, зокрема про Т.Шевченка як поета національного, є переконливими і для сучасних лінгвістів. Ряд статей присвячено мові видатних українських письменників і поетів: І.Франка (74), Лесі Українки (82, 83), М.Коцюбинського (63), А.Малишка (80), М.Стельмаха (43).

Суспільна обстановка в Україні третьої чверті ХХ ст., тобто в час найвищої творчої активності П.Д.Тимошенка, вимагала якнайпильніше дбати про престиж української мови, підкреслення її ваги для розвитку духовності і культури народу. Саме тому

П.Д.Тимошенко з позицій українського інтелігента опрацьовує проблему бачення української мови та її вивчення такими видатними вченими-славістами, як В.О.Богородицький (17), Я.Бодуен де Куртене (20), Вук Караджич (55), Ю.Карський (28), Ф.С.Корш (42), Б.О.Ларін (50), П.Шафарик (41), О.О.Шахматов (16).

Кілька праць П.Д.Тимошенка присвячено темі контактів української мови з іншими слов'янськими (19, 35), проблемам розвитку української мовознавчої науки (69, 84).

П.Д.Тимошенко прорецензував значну кількість видань з історії української мови, причому його рецензії мали не формальний характер, подавали нове й оригінальне трактування відповідних проблем. Він є автором цілого ряду статей в "Українській радянській енциклопедії" 1959-1965 рр. загальним обсягом 1,5 авт.арк. (В.Богородицький, О.Грунський, Дисиміляція звуків, Дифтонги, Енклітики, Епентеза, Є.Желехівський, Інверсія, Ім'я, Ізогласа, Звуконаслідувальні слова, Л.Зизаній, Калька, Ю.Карський, Керування, Кирилиця, Кириличні пам'ятки, С.Кульбакін, О.Макарушка, Означення, Палаталізація, Пересопницьке євангеліє, Підрядний зв'язок, Повноголосся, Прилягання, Я.Розвадовський, Т.Селищев, Старослов'янська мова, Слов'янізми, І.Срезневський, Устав, В.Ягич та ін.), у Шевченківському словнику 1976-1977 рр. – обсягом 0,3 авт.арк.

П.Д.Тимошенко написав ряд методичних розробок, які мають значення не тільки для практики викладання; вони засвідчують, що автор надавав їм і певного теоретичного значення.

На жаль, залишилися в рукописному вигляді написані ним курси історії української літературної мови (12 арк.), історичної фонетики української мови (12 арк.), історії лексичного складу української мови в порівнянні з іншими слов'янськими (6 арк.).

Подана нижче "Бібліографія праць П.Д.Тимошенка", укладачем якої є Н.П.Маліневська, налічує 96 позицій; усі праці подані за роками їх написання, у межах року – за алфавітом назв. Хоча до цієї "Бібліографії" увійшли всі найважливіші опубліковані праці, проте її ще не можна назвати повною. Автори сподіваються, що наслідком подальшого вивчення ними наукової спадщини П.Д.Тимошенка буде наступна публікація відповідних доповнень.

Бібліографія праць П.Д.Тимошенка

1. Асимілятивні явища в прийменниках в українській мові // VIII Наукова сесія [КДУ]. Тези доповідей: Секція філології.– К., 1951.– С. 35-36.
2. [Рец.:] Кириченко І.М. Орфографічний словник. Для школи. К., Рад. школа, 1949. 256 с.; Те саме: Вид. 2, 1950. 256 с. // Українська мова в школі.– К., 1951.– № 5.– С. 85-88.
3. Засоби милозвучності (евфонії) української мови // Українська мова в школі.– К., 1952.– № 4.– С. 3-14.
4. Засоби словотвору в українських грамотах XIV – першої половини XV ст. // VIII Научная сессия [КГУ]. Тезисы докладов: Секция филологии.– Киев, 1952.– С. 21-22.
5. [Рец.:] Курс сучасної української літературної мови. Посібник для філол. ф-тів ун-тів та ф-тів мови і літератури педінститутів УРСР. За ред. Л.А. Булаховського. К., Рад. школа, 1951 (АН УРСР. Ін-т мовознавства) // Українська мова в школі.– К., 1952.– № 6.– С. 79-81.
6. Мовностилістичні (лексичні) засоби Лесі Українки // Українська мова в школі.– К., 1953.– № 4.– С. 31-40.
7. [Рец.:] Ефимов А.И. Об изучении языка художественных произведений. М., Учпедгиз, 1952. 144 с.; Те саме: Минск, Учпедгиз БССР, 1953. 140 с. // Література в школі.– К., 1953.– № 4.– С. 82-87.
8. Фонетические явления на границе слов в украинском языке. АКД (КГУ).– Киев, 1953.– 17 с.
9. Про звук *g в українській мові і його передачу на письмі // Українська мова в школі.– К., 1954.– № 2.– С. 69-71.
10. [Рец.:] Кара-Моско А.С., Токарський М.К. Російсько-український словник географічних назв. К., Рад. школа, 1953. 247 с. // Українська мова в школі.– К., 1954.– № 4.– С. 77-80.
11. Роль російських учених і діячів культури у розвитку і дослідженні української мови // XI Наукова сесія [КДУ]. Тези доповідей: Секція філології.– Київ, 1954.– С. 16-20.

12. Становище української літературної мови на Закарпатті під владою іноземних загарбників // XII Наукова сесія [КДУ]. Тези доповідей: Секція філології.– Київ, 1955.– С. 14-17.

13. Павло Павлович Плющ // Українська мова в школі.– К., 1956.– № 6.– С. 84-85.

14. [Рец.:] Полтавсько-київський діалект – основа української національної мови. Збірник статей. Київ, 1954. 224 с. (АН УССР. Інститут мовознавства) // Українська мова в школі.– К., 1956.– № 1.– С. 86-89.

15. Розвиток лексичного складу української літературної мови другої половини XIX – початку XX ст. // 13-а Наукова сесія КДУ. Тези доповідей: Секція філології.– К., 1956.– С. 13-15.

16. О.О.Шахматов і українська мова // Українська мова в школі.– К., 1956.– № 4.– С. 24-34.

17. В.О.Богородицький як дослідник української мови (До 100-річчя з дня народження) // Українська мова в школі.– К., 1957.– № 2.– С. 24-29.

18. Про періодизацію історії української літературної мови // Українська мова в школі.– К., 1958.– № 6.– С. 59-66.

19. Слов'янські мови та їх взаємозв'язки // Дніпро.– К., 1958.– № 9.– С. 123-132.

20. Ян Бодуен де Куртене і українська мова // Українська мова в школі.– К., 1960.– № 1.– С. 30-35.

21. Питання історичної фонетики східнослов'янських мов у працях О.О.Потебні // 3-я Респ. славіст. конф. "О.О.Потебня і деякі питання сучасної славістики". Тези доп. та повідомлень.– Харків, 1960.– С. 3-6.– (Укр. комітет славістів. ХДУ).

22. Володимир Ілліч Ленін про українську мову // Дніпро.– К., 1960.– № 4.– С. 129-137.

23. До питання про взаємозв'язок між фонетичними і морфологічними явищами в історії української мови // Питання історії розвитку української мови. Міжвуз. наук. конф. Тези доп.– Харків: ХДУ, 1959.– С. 18-19.

24. [Рец.:] Плющ П.П. Нариси з історії української літературної мови. Посібник для філол. ф-тів та ф-тів мови і літератури педінститутів. К., Рад. школа, 1958. 291 с. // Українська мова в школі.– К., 1959.– № 2.– С. 77-81.

25. Хрестоматія матеріалів з історії української літературної мови.– К.: Рад. школа, 1959.– Ч.1.– 360 с.; 1961.– Ч.2.– 346с.

26. До історії української літературної мови [Рец.:] Курс історії української літературної мови / За ред. І.К.Білодіда. К., Вид-во АН УРСР, 1958. Т. 1 (Дожовтневий період). 596 с.; 1961. Т. 2 (Радянський період). 416 с. (АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні) // Вітчизна.– К., 1960.– № 2.– С. 197-205.

27. Збагачення лексики української літературної мови в першій половині XIX століття (до кінця 50-х рр.) // Тези доповідей IV Міжвуз. респ. славістичної конф., 12-14 жовтня 1961 року.– Одеса, 1961.– С. 42-45.– (Одеський ДУ).

28. Ю.Карський і українська мова // Українська мова в школі.– К., 1961.– № 3.– С. 20-25.

29. Нові російсько-українські термінологічні словники // Вісник КДУ. Серія філології та журналістики.– К., 1961.– Вип. 2.– С. 118-123.

30. [Рец.:] Російсько-український геологічний словник. 19000 термінів / Уклад.: С.І.Головащук, І.Л.Соколовський. К., Вид-во АН УРСР, 1959. 280 с. // Вісник Київського ун-ту. Серія філології та журналістики.– 1961.– № 3.– Вип. 2.– С. 118-123.

31. [Рец.:] Російсько-український хімічний словник. 6000 термінів / Уклад.: Є.Ф.Непряч, Ю.П.Назаренко, В.П.Чернецький. К., Вид-во АН УРСР, 1959. 204 с. // Вісник Київського ун-ту. Серія філології та журналістики.– 1961.– № 3.– Вип. 2.– С. 118-123.

32. Роль Т.Г.Шевченка у розвитку української літературної мови // Вісник КДУ. Серія філології та журналістики.– К., 1961.– № 4.– Вип. 1.– С. 15-23.

33. Афереза в українській мові // XI Респ. діалектол. нарада. Тези доп.– К., 1962.– 124 с.– С. 102-106. (Ін-т мовознавства АН УРСР. Наукова рада з проблеми “Закономірності розвитку національних мов у зв’язку з розвитком соціалістичних націй”).

34. Взаємозв'язки між фонетичними і морфологічними явищами в українській мові // Питання історичного розвитку української мови. Праці Міжвуз. наук. конф., що відбулася в Харкові 15-20 грудня 1959 р., присв. V Міжнар. з'їздові славистів.– Харків, 1962. 344 с.– С. 180-192.

35. З історії українсько-сербохорватських і словенських мовних взаємин // Тези доповідей V Міжвуз. респ. славистичної конф., 25-30 вересня 1962 року.– Ужгород, 1962.– С. 8-10.– (АН УРСР. Укр. комітет славистів; Ужгород. ДУ).

36. Збагачення лексики української літературної мови в першій половині XIX століття (до кінця 50-х рр.) // Праці Одеськ. ун-ту. Серія філолог. наук.– Одеса, 1962.– Т. 152.– Вип. 15.– С. 83-96.

37. Значення ономастики для досліджень з історичної граматики української мови // Друга респ. ономастична нарада. Тези.– К., 1962.– С. 166-170.– (АН УРСР. Ін-т мовознавства, Укр. ономастична комісія).

38. Мова листів Т.Г.Шевченка // Мовознавство.– К., 1962.– Т. 17.– С. 68-77.

39. [Рец.:] Бевзенко С.П. Історична морфологія української мови. Ужгород, 1960 // Вісник Київського ун-ту. Серія філології та журналістики.– К.: Вид-во Київського ун-ту, 1962.– № 5.– Вип. 2.– С. 145-150.

40. [Рец.:] Безпалько О.П. Нариси з історичного синтаксису української мови. Посібник для ф-тів мови і літератури педінститутів. К.: Рад. школа, 1960, 236 с. // Вісник Київського ун-ту. Серія філології та журналістики.– 1962.– № 5.– Вип. 1.– С. 141-143.

41. П.Шафарик і українська мова // Українська мова в школі.– К., 1962.– № 5.– С. 10-17.

42. Ф.Є.Корш і українська мова // Питання історії та культури слов'ян.– К., 1963.– Ч. 2.– С. 65-79.

43. Поезії Михайла Стельмаха з мовного погляду // Праці Одеського ун-ту. Серія філолог. наук.– Одеса, 1963.– Т. 152.– Вип. 16.– С. 264-278.

44. [Рец.:] Бурячок А.А. Назви спорідненості і свояцтва в українській мові. К., Вид-во АН УРСР, 1961. 150 с. (АН УРСР. Ін-т

мовознавства). // Лексикографічний бюлетень.– К., 1963.– Вип. 9.– С. 111-114.

45. Складнопідрядні (сполучникові) речення з підрядними означальними та додатковими в українських граматах XIV – першої половини XV ст. // Проблеми синтаксису. Праці Міжвуз. наук. конф. з питань синтаксису. (Львів, 25-28 січня 1962 року). Присв. V Міжнар. з'їздові славістів.– Львів, 1963.– С. 116-127.– (Львівський університет).

46. Статистико-стилістична характеристика вживання повних стягнених і нестягнених прикметників, дієприкметників, займенників та порядкових числівників в українській поезії літературного походження // Питання стилістики української мови в її взаємозв'язку з іншими слов'янськими мовами. Тези доп. Міжвуз. наук. конф. 15-19 жовтня 1963 р.– Чернівці, 1963. 103 с.– С. 24-25.– (Чернівецький ун-т).

47. Франц Міклошич і українська мова. (До 150-річчя з дня народження) // Українська мова і література в школі.– К., 1963.– № 10.– С. 87-89.

48. До питання про мовні і правописні принципи видання творів письменників-класиків // Про культуру мови. Матеріали Респ. наук. конф. з питань культури української мови (11-15 лютого 1963 р.).– К.: Наук. думка, 1964. 280 с.– С. 97-109.– (АН УРСР. Ін-т мовознавства).

49. Із спостережень над лексикою листування Т.Г.Шевченка українською мовою // Джерела мовної майстерності Т.Г.Шевченка: 3б. ст.– К., 1964.– С. 30-48.– (АН УРСР. Ін-т мовознавства).

50. Б.О.Ларін і українська мова // Вісник КДУ.– К., 1964.– № 6.– С. 95-99.

51. Морфологічна омонімія в українській та інших слов'янських мовах // Тези доповідей VI Української славіст. конф., 13-18 жовтня 1964 року.– Чернівці, 1964.– С. 51-52.– (Чернівецьк. ДУ; Укр. комітет славістів).

52. Російські діячі культури дожовтневого періоду про мову Т.Г.Шевченка і про його значення для розвитку літератури

українською мовою // Т.Г.Шевченко і слов'янські народи.– К., 1964.– С. 52-86.

53. Російські і білоруські вчені про діалектну основу та розвиток норм нової української літературної мови // Респ. наук. конф. з питань російсько-українських мовних зв'язків. Тези доп.. (Грудень 1964 р.).– Луганськ, 1964. 133 с.– С. 17-19.– (АН УРСР. Ін-т мовознавства; Луганський педінститут).

54. Афереза в українській мові // Праці XI Респ. діалектол. наради.– К.: Наук. думка, 1965.– С. 106-124.– (АН УРСР, Ін-т мовознавства).

55. Вук Караджич і українська мова // Вісник КДУ.– К., 1965.– № 7.– С. 35-40.

56. З історії формування орфоепічних норм нової української літературної мови (Дожовтневий період) // Респ. наук. конф., присв. вивченню закономірностей розвитку усної форми української літературної мови. Тези доп. 7-20 травня 1965 року.– Полтава, 1965.– 107 с.– (Полтавський педінститут; Ін-т мовознавства АН УРСР).

57. Залежність між фонетичними та лексичними явищами в українській мові // Українська мова і література в школі.– К., 1965.– № 9.– С. 14-22.

58. Значення ономастики для досліджень з історичної граматики української мови // Питання ономастики. Мат-ли II Респ. наради з питань ономастики.– К.: Наук. думка, 1965.– С. 68-76.– (АН УРСР. Ін-т мовознавства).

59. Мова описів українських замків 1552 р. // XII Респ. діалектол. нарада. Тези доп. Квітень 1965 р.– К., 1965.– С. 15-17.– (АН УРСР. Ін-т мовознавства; Наукова рада з проблеми “Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй”).

60. Питання нормалізації синтаксису української літературної мови радянської епохи // Міжвуз. наук. конф. з проблем синтаксису української мови. (Тези доп.). Вересень.– Чернівці, 1965.– 193 с.– С. 178-180.– (Чернівецький ун-т).

61. [Рец.:] Медведєв Ф.П. Нариси з української історичної граматики. За заг. ред. І.К.Білодіда. Харків, Вид-во Харківського ун-

ту, 1964. 247 с. // Українська мова і література в школі.– К., 1965.– № 7.– С. 90-92.

62. Фонетичне і морфологічне оформлення назв річок // III Респ. ономастична (гідронімічна) конф. Тези.– К.: Наук. думка, 1965.– С. 101-106.– (АН УРСР. Ін-т мовознавства; Укр. ономастична комісія).

63. Мова творів М.Коцюбинського // Михайло Коцюбинський у школі.– К., 1966.– С. 163-177.

64. [Рец.:] Івченко М.П. Сучасна українська літературна мова. К., Вид-во Київського ун-ту, 1962. 592 с. // Українська мова і література в школі.– К., 1966.– № 1.– С. 82-85.

65. Взаємозалежність між синтаксисом і морфологією // Українська мова і література в школі.– К., 1967.– № 2.– С. 22-28.

66. З історії формування орфоепічних норм нової української літературної мови (Дожовтневий період) // Українське усне літературне мовлення / Відп. ред. І.К.Білодід.– К.: Наук. думка, 1967.– С. 114-124.

67. Зміни в морфологічній структурі української літературної мови пожовтневого періоду // Підсумки і проблеми наукового вивчення української мови в пожовтневий період (Тези доп. Респ. наук. конф.).– К.: Рад. школа, 1967.– С. 19-22.– (АН УРСР. Ін-т мовознавства; Запорізький педінститут).

68. Зміни й усталення у фонетиці української літературної мови за радянської епохи // Питання літературознавства та мовознавства. Тези доп. та повідомлень Респ. наук. конф.– Харків, 1967.– С. 157-159.– (Харківський держ. педінститут).

69. Українське мовознавство в Київському університеті за роки Радянської влади // Вісник Київського ун-ту. Серія філології.– К., 1967.– № 9.– С. 3-10.

70. Борис Олександрович Ларін // Мовознавство.– К., 1968.– № 4.– С. 45-48.

71. Відповідь О.Павловського на рецензію М.Цертелева // Мовознавство.– К., 1968.– № 5.– С. 52-60.

72. Максим Горький і українська мова // Українська мова і література в школі.– К., 1968.– № 3.– С. 20-25.

73. Морфологічні риси мови Тараса Шевченка : (Іменник) // Збірник праць 15-ї Наук. шевченківської конф.– К., 1968.– С. 133-162.

74. Фонетичні і морфологічні риси мови Івана Франка // Матеріали Міжвуз. ювіл. наук. конференції, присв. 110-річчю з дня народження та 50-річчю з дня смерті І.Я.Франка.– Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1968.– С. 76-79.

75. Фонетичні та граматичні риси мови сучасної української радянської поезії // Розвиток і оновлення видів і жанрів та мовностилістичних засобів художнього зображення в радянській літературі. Матеріали Міжвуз. респ. наук. конференції.– Одеса, 1968.– С. 143-145.

76. Морфологічні риси мови творів Шевченка : (Займенник) // Збірник праць 16-ї Наук. шевченківської конф.– К., 1969.– С. 104-114.

77. Боротьба РСДРП(б), її засновника і вождя В.І.Леніна за вільний розвиток української мови у дожовтневій Росії // Питання філології та естетики в світлі ленінських ідей.– К., 1970.– С. 129-152.

78. Ленінські образні вирази і вислови в українській літературній мові // В.І. Ленін і актуальні питання філологічної науки. Тези доп. і повідомлень Респ. міжвуз. наук. конференції, присвяч. 100-річчю від дня народження В.І. Леніна.– К., 1970.– С. 132-135.– (Київський держ. ун-т).

79. Морфологічні риси описів українських записів 1552 року (У спискові 1597 року) : Займенники й прикметники // Праці XIII Респ. діалектол. наради.– К.: Наук. думка, 1970.– С. 103-113.– (АН УРСР. Ін-т мовознавства).

80. Поетичні словотворчі синоніми в поезії А.Малишка // Мовознавство.– К., 1970.– № 6.– С. 72-80.

81. До питання про авторство словника при “Енеїді” І.Котляревського 1798 року // І.П.Котляревський та українська література і мова.– К.: Вид-во Київського ун-ту.– 1971.– С. 187-206.

82. Мовна майстерність Лесі Українки // Мовознавство.– К., 1971.– № 1.– С. 81-89.

83. Афористичність мови Лесі Українки і використання її висловів в українському письменстві // Питання фразеології східнослов'янських мов (Тези Респ. наук. конф.).– К.: Наук. думка, 1972.– С. 113-114.

84. “Грамматика малоросійського нарѣччя” О.П.Павловського в оцінці його сучасників і пізніших дослідників // З історії української мови. До 150-річчя “Грамматики” О.Павловського.– К.: Наук. думка, 1972.– С. 16-38.

85. Стилiстичне використання дiалектизмiв у художнiх творах схiдноукраїнських письменникiв дожовтневого перiоду // Питання взаємодiї української лiтературної мови i територiальних дiалектiв. (Тези доп. i повiдомлень).– К.: Наук. думка, 1972.– С. 111-113.

86. Роль російських учених у становленні норм нової української літературної мови на південно-східній діалектній основі // Українське мовознавство.– К.: Вища школа при КДУ, 1973.– Вип. 1.– С. 103-109.

87. Питання розвитку української літературної мови у працях А.Ю. Кримського // А.Ю. Кримський – україніст і орієнталіст (Мат-ли ювіл. сесії до 100-річчя з дня народження).– К.: Наук. думка, 1974.– С. 60-71.– (АН УРСР. Ін-т мовознавства).

88. Займенники *цей – сей* у мові нової української літератури // Мовознавство.– К., 1975.– № 2. – С. 37-43.

89. Павло Павлович Плющ // Мовознавство.– К., 1975.– № 3.– С. 95-96.

90. Флексії місцевого відмінка однини іменників другої відміни // Українська мова і література в школі.– К., 1975.– № 2.– С. 28 – 38.

91. Фонетичні, морфологічні та синтаксичні особливості мови п'єс О.Корнійчука // О.Є. Корнійчук і проблеми розвитку української радянської драматургії. (Тези доп. Міжвуз. наук. конф.).– Одеса, 1975.– С. 75-78.

92. Русское языкознание в Киевском университете // Традиции русского языкознания на Украине.– К.: Наук. думка, 1977.– С. 58-94.

93. Морфологічні риси мови творів Шевченка : (Особові форми дієслів) // 23-я Наук. Шевченківська конф. Зб. праць.– К.: Наук. думка, 1979.– С. 115-130.

94. Українська лексикографія XVII ст. і “Лексиконъ треязычный” Ф.Полікарпова 1704 року // Питання східнослов'янської лексикографії XI – XVII ст. Мат-ли симпозиуму.– К.: Наук. думка, 1979.– С. 85-88.

95. [Рец.:] Німчук В.В. Староукраїнська лексикографія в її зв'язках з російською та білоруською. К., Наук. думка, 1980 // Українська мова і література в школі.– К., 1982.– № 1.– С. 78-79.

96. Рідкісні та діалектні слова у творчості Шевченка // Зб. праць 24-ої Наук. Шевченківської конф.– К.: Наук. думка, 1982.– С. 229-241.– (АН УРСР. Ін-т літератури ім. Т.Г.Шевченка).